

Kincer Szilvia – Simon Szabolcs

A komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén működő variológiai kutatócsoport VII. tankönyvkutató szimpóziuma

A komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett működő variológiai kutatócsoport az idei évben is megrendezte sorrendben immár hetedik alkalommal tankönyvkutató szimpóziumát. A 2017. április 28-án megtartott tankönyvkutató szimpózium előadói a variológiai kutatócsoport tagjai voltak, illetve meghívott előadóként szerepeltek más szlovákiai és magyarországi felsőoktatási intézmények, oktatási intézetek szakemberei, kutatói is. A nemzetközi szimpózium egyúttal lehetőséget nyújtott a doktorandusz hallgatók számára, hogy tevékenyen bekapcsolódjanak a kutatócsoport munkájába, és részt vegyenek a szimpóziumon. Az előadók sorában szerepeltek a pozsonyi Comenius Egyetem, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), az egri Eszterházy Károly Egyetem (EKE) oktatói, az EKE szervezeti egységeként működő Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet főmunkatársa, a Nyíregyházi Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézet munkatársa, illetve a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom doktori iskolájának három, valamint az ELTE egy doktorandusza. Az idei tankönyvkutató szimpózium a tankönyvek szakmaiságát és módszertani kérdéseit érintette, ahogy ezt Lőrincz Julianna, a kutatócsoport vezetője nyitóbeszédében is hangsúlyozta (1. kép).

1. kép

A szimpózium megnyitója

Simon Szabolcs, a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője *A hazai tankönyv- és tantervkutatás újabb eredményeihez* című előadásában a jelenlegi szlovákiai oktatáspolitikai helyzetről tájékoztatott. Kitért az új közoktatási törvény értelmében elfogadott tanterv-átalakítás jelenlegi szakaszára, valamint egyéb, a közoktatást illető kérdésekre, így például a tananyagok digitalizálásának, a csökkenő tanulói létszámoknak, illetve az úgynevezett kisiskolák fennmaradásának a kérdésére is. Az előadó ezenkívül áttekintést nyújtott a magyar nyelv tanításával foglalkozó tudományágak legújabb, Szlovákiában megjelent magyar és nem magyar nyelven közreadott eredményeiről.

Takács Edit, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet főmunkatársa *A szövegértés-szövegalkotás tanításának módszertani változása hagyományos és új típusú taneszközökkel* című előadásában a magyarországi, az erdélyi és a szlovákiai magyar középiskolai nyelvtankönyvekben megjelenő, a szövegértés és -alkotás tanításával kapcsolatos módszertani kérdésekkel foglalkozott. Vizsgálatának központi tárgya a tankönyvek gyakorlati feladatainak, illetve ezek típusainak didaktikai szempontú elemzése volt. A sok szempontú vizsgálat során egyértelműen kiderült, hogy a projektmunka és a multimediális IKT-feladatok, amelyek elengedhetetlen részei lennének egy modern kiadványnak, egyáltalán nem szerepelnek a tankönyvekben. A szerző ezen vizsgálatának eredményei összefüggésben állnak a PISA-felmérések lehangoló eredményeivel, hiszen az elavult tankönyvek még inkább elavult szemléletű szövegei nem adnak lehetőséget a felzárkózásra. A fejlődés záloga a megújulás (a korszerű feladatbankok, a tanári továbbképzések, a kreativitás) lenne.

Ledneczky Gyöngyi, a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézet módszertani kérdésekkel foglalkozó kutatója *Az állami oktatási program és a tankönyvellátás a szlovákiai magyar tannyelvű iskolák szempontjából* címmel megtartott előadásában a hazai tankönyvpolitikai helyzettel ismertette meg a hallgatóságot. Előadásában rámutatott arra a fontos körülményre is, hogy az érvényben lévő tantervek magyar nyelvű fordításai mind a mai napig nem készültek el. Megállapítása szerint ennek oka elsősorban a szakemberhiány.

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara Szakmódszertani Központjának vezetője, Antalné Szabó Ágnes *A tankönyvi szövegek interaktív és kreatív feldolgozása* című előadásában a tankönyvhasználat kontextusában megjelenő változásokra hívta fel a figyelmet. Az előadó azt a meglepő kérdést is feltette, hogy vajon használjuk-e még egyáltalán a tankönyveket. Rámutatott arra, hogy napjainkban átértelmeződött a tankönyvek szerepe. A nyelvi gondolkodás mellett az erősödő képi gondolkodás következtében ugyanis megnő a digitális tankönyvek, a multimediális tartalmak jelentősége. A modern kor tankönyve komplex tudásközvetítő médium, kommunikációs eszköz, fejlesztési termék, egyben tanulástámogató eszköz is. A szerző kitért a tankönyvek kreatív használatának a kérdésére is, amely nagymértékben fejlesztheti a tanulást segítő problémamegoldó gondolkodást. Az elhangzottak alapján tudatában kell lennünk annak, hogy kreatív módon akár a régi tankönyv is – sokféle funkcióban – felhasználható. Az előadás témái között szerepelt még a tankönyvi – folyamatos (például magyarázat, utasítás, példa) és a nem folyamatos – szövegek típusainak a vizsgálata, illetve a szöveghasználattal összefüggő kompetenciafejlesztés, így a beszéd- és a hallásértés-, a szövegalkotás-, valamint a helyesírás-fejlesztés. A tanulási stratégiák fejlesztésével kapcsolatban az előadó megemlítette a vizuális tanulástámogató eszközök (például a halmazábra, a jelek a szövegben, a fűrtábra) alkalmazását mint hatékony lehetőséget. Az előadás egy Trefort Ágostontól származó gondolattal zárult: „Minden a tanártól függ, mert minden téren minden az embertől függ”.

A Comenius Egyetem képviselő Misad Katalin a szlovákiai magyar középiskolai anyanyelvtankönyvek helyesírás-tanítására vonatkozó fejezeteit vizsgálta. Ezzel párhuzamosan a magyar nyelv és irodalom tantárgy állami oktatási programját elemezve rávilágított arra a tényre, hogy a szlovákiai anyanyelvoktatás céljai között elsősorban nyelvi célok szerepelnek, ugyanakkor közvetlen utalás a helyesírási készség fejlesztésére egyáltalán nem található a programban. A tankönyvelemzés során általános tapasztalatként elmondható, hogy a tantárgyi követelményrendszer nem áll összhangban a tankönyvek tartalmával, egyes tananyagrészek nélkülözik a helyesírási ismereteket, hiányoznak a szlovákiai vonatkozású példák, illetve jellemző még a szlovákiai magyar írásgyakorlatban problémát okozó jelenségek figyelmen kívül hagyása.

Lőrincz Julianna (Selye János Egyetem és Eszterházy Egyetem) *A kísérleti anyanyelvtankönyvek feladatainak szerepe a beszéd-készség-fejlesztésben* címmel tartotta meg előadását. A szerző a magyarországi 9–12. osztályos magyar nyelv és irodalom tankönyvek vizsgálatának tapasztalatai alapján a beszéd-készség fejlesztésének a jelentőségére hívta fel a figyelmet. Megállapította, hogy a vizsgált tankönyvekben még mindig az írásbeli feladatok dominálnak, bár a 11. osztályos

munkafüzetben a szóbeli készségfejlesztő feladatok aránya már kedvezőbb, mint korábban. Az előadó beszámolójának összegzéseként megállapította, hogy a beszéd-készség-fejlesztés komplex folyamat, amelynek legfontosabb feladata a beszéltetés. Ennek, azaz a szóbeliségnek folyamatosan jelen kellene lennie a tanórán.

Lőrincz Gábor (Eszterházy Egyetem) *A Czuczor–Fogarasi szótár csallóközi tájszavainak felhasználhatósága a szlovákiai magyar oktatásban* címmel tartott előadást. Abból indult ki, hogy a kisebbségi magyar nyelvhasználat egyik fő jellemzője a nyelvjárásiasság. A kisebbségi magyar nyelvváltozatokat használók emiatt kétszeresen is nehéz helyzetben vannak, amelyet az államnyelv, illetve a nemzeti standard idéz elő. A középiskolai tankönyvekben azonban nem kapnak helyet a nyelvjárások. Az előadó a valódi tájszók közül néhányat részletesebben is kiemelt, és bemutatta a módszertani lehetőségeket és tanulságokat.

Pető József (Nyíregyházi Egyetem) előadásának címe: *Metszéspontok: stilisztikai ismeretek a magyar nyelv- és az irodalomtankönyvekben a kísérleti OFI-tankönyvek fényében*. Az előadó a vizsgált tankönyvek kapcsán a stilisztikai ismeretek szakmódszertani összekapcsolásának a lehetőségeit boncolgatta, és végső célként az ismeretek elmélyítését jelölte meg. Szükségesnek tartotta a tankönyvek több szempontú áttekintését, különös gondot fordítva a helyes fogalomértelmezésekre, valamint az ezeket megalapozó nyelvi példákra. Az előadó néhány fontos stilisztikai jelenséget vett górcső alá a vizsgált tankönyvekben. Felhívta a figyelmet például arra a tényre, hogy a metafora és a poliszémia nem azonos fogalmak. Ugyanakkor a tankönyvek gyakran nem számolnak ezzel a körülménnyel, vagyis fogalmi zavar fedezhető fel bennük. A metafora lehet poliszémia: például az *egér* szó képisége miatt érzékelhető metaforának, de tekinthető poliszém szónak is. Tehát átmenetiség jellemzi. Az egyik tankönyv ennek is, annak is tekint, ugyanakkor a kettő kizárja egymást. Az előadás fő tanulsága az volt, hogy szükséges lenne áttekinteni az érvényben levő tankönyveket abból a szempontból, hogy megfelelőek-e bennük a fogalomértelmezések.

Kusper Judit (Eszterházy Egyetem) *Arany János idomtéljesség-poétikája a tankönyvek tükrében* című előadásában az új generációs tankönyvek, illetve „a klasszikusaink” mint középiskolai tananyag kérdésével foglalkozott. Előadását azzal a szellemes megállapítással kezdte, hogy valamelyest mindannyian Arany János kalapjából bújtunk elő, ha klasszikus irodalomról van szó. Rámutatott arra, hogy a klasszikus szerzőkkel kapcsolatban – sajnálatos módon – még mindig írók, életrajzok, műelemzések tanítása folyik. Így azonban nem lehet olvasóvá nevelni a fiatalokat. A 6. osztálytól erősen csökken a tanulók szövegértési kompetenciája. A tanítási folyamatban a tematikus, epokális, projektrendszerű irodalomtanítás szerencsésebb megnevezés lenne, mint a problémacentrikus. Kusper Judit szerint Arany János – egyebek mellett – rendkívül tehetséges elméletalkotó. Ő teremtette meg – keletkezése előtt mintegy száz évvel – a strukturalizmus elméleti irányzatát. Az idomtéljesség mint poétikai elv jelenik meg nála. A NAT klasszikus műveltséget implikál számunkra. Az előadó szerint ugyanakkor bebizonyosodott, hogy a klasszikus kötelező olvasmányok (például az *Egri csillagok* vagy a *Kőszívű ember fiai*) napjainkban már nem megfelelőek a mai fiatalok számára. A strukturalista szemléletű feladatok helyett sokkal inkább kreatív, illetve projekt módszeren alapuló feladatoknak kellene szerepelniük a tankönyvekben. Az új generációs kiadványokban helyet kapnak a projektmunkák, és megjelenik a kreatív írás is. A vizsgált tankönyvek némelyike az Aranyballadákhöz kapcsol hasonló jellegű feladatokat, ezzel teljesítve az új generációs tankönyvek követelményeit.

H. Tomesz Tímea *Anyanyelv és kommunikáció – A kommunikációs kompetencia fejlesztési lehetőségei* címmel tartotta meg előadását. Azt a kérdést járta körül, hogy miként valósulhat meg a kommunikációs készség fejlesztése az alsó tagozaton. A bevezető részben kiemelte az óvodai nevelési program vitathatatlan szerepét, amelynek szerves részét képezi az anyanyelvi nevelés. Az általa felvázolt kommunikációs fejlesztés folyamatnak tekinthető, amelyben a tudatosítás és az alapvető kommunikációs helyzetek nyelvi és magatartási mintáinak az elsajátítása a cél. Az alsó tagozat első és második osztályának legfontosabb feladata az olvasás és az írás megtanítása. Ez

komplex folyamat, amelynek során tudatosan kell fejleszteni a készségeket, de nem szabad nélkülözni a játékot és a kreativitást sem. A kommunikációs készségek fejlesztését hatékonyan támogatja a játékos tanulás, így a mesekártyák alkalmazása és a kreatív szövegalkotás, amellyel párhuzamosan a memória is fejleszthető. Az előadó szerint a harmadik és a negyedik évfolyamokon a kommunikatív nyelvhasználatra kellene építeni, amely a következő szempontokat foglalja magába: a különböző kommunikációs helyzetekben való eligazodás segítése, az egyes kommunikációs helyzeteknek megfelelő közlésmódok kiválasztása, az üzenetek értő befogadásának a fejlesztése, a verbális és a nem verbális kommunikációs stratégiák megismertetése. A végső cél azonban az, hogy a kommunikációs tevékenységek során a tanulók képessé váljanak az információk megértésére, felhasználására, kísérletezzék ki a személyiségüknek legjobban megfelelő kommunikációs stratégiákat, találják meg azokat a közlési műfajokat, amelyekkel sikeresek lehetnek, amelyekkel megláthatják önmaguk és mások kommunikációs korlátait. Az előadó kifejtette, hogy ha kommunikációról van szó, a fő feladat a tudatosítás.

Vörös Ottó (Nyugat-magyarországi Egyetem) a PISA-felmérés eredményeivel kapcsolatban osztotta meg gondolatait a résztvevőkkel. Az előadó *Gondolatok a PISA-felmérés eredményeiről* című előadásában elemezte az Értékelési Központ honlapjáról letölthető gyakorlófeladatokat. Figyelmeztetett arra a nem új keletű gondolatra, hogy a szövegértés fejlesztése nem csak a magyartanár feladata, nem csupán nyelvi nevelési kérdés. Minden szaktanárnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy minőségi változás történjen ezen a területen.

Plonicky Tamás, a Selye János Egyetem doktorandusz hallgatója *Az internetes olvasás – mit böngésznek diákjaink a világhálón?* címmel tartott előadást. Fenyő D. Györgynek az olvasástípusok, hagyományos versus újfajta stratégiájának kategóriáit véve alapul beszámolt arról, milyen a diákok digitális érdeklődési köre.

Némety Alexandra, a Selye János Egyetem doktorandusz hallgatója *Petőfi Sándor verseinek taníthatóságáról* adott elő. Megállapította, hogy a szlovákiai magyar középiskolai irodalomtankönyvek ilyen vonatkozásban nem alkalmasak készségfejlesztésre, és egysíkúak a tankönyvi feladatok. Az előadó bemutatta *Az alföld* című költemény lehetséges tanórai, funkcionális stilisztikai szempontú elemzését.

Domonkosi Ágnes (Eszterházy Egyetem) előadásának címe: *Lehet(ne)-e tankönyv egy meseregény?* Az előadó a tankönyvszövegek típusait vizsgálta a tudásátadás folyamatában, mindezt kiterjesztve a nyelvtantanításra. Az alsóbb osztályokban a nyelvtantanítás egyik nehézsége az elvont fogalmak értelmezése. Az előadó megállapította, hogy a nyelvtantanítás a fogalom- és a kategóriakialakítás elsődleges terepe. Felvetette, hogy érdemes-e elkülöníteni az élmény- és a tudáskínáló szövegeket az alsó tagozatos diákoknál. Amellett érvelt, hogy a tanításban úgynevezett kognitív állványzatépítésre van szükség. A szerző ennek az elvnek az érvényesülését Varga Katalin *Én, te, ő* című mesekönyve alapján mutatta be. Hangsúlyozta, hogy a könyvben minden egyes nyelvtani kategóriának megvan a megfelelője a fiktív narrációban.

A Selye János Egyetem doktorandusz hallgatója, Baka L. Patrik *Mi lett volna, ha...? – Alternatív történelmi kalauz. Doboztankönyv-fejezet* című előadásában a populáris kultúrába sorolható szövegek előnyei mellett érvelt, ugyanis azok intertextuálisak, interdiszciplinárisak. A doboztankönyv, amelynek ideáját a dobozregény alkotta meg, olyan könyv, amelynek lapjai nincsenek összefűzve, így újabb és újabb olvasatai lehetnek. Ez az elv az előadó szerint jól alkalmazható az oktatásban is.

Az ELTE doktorandusza, Danczi Annamária a szlovákiai magyar gimnáziumok tankönyveinek vizsgálata során arra a kérdésre kereste a választ *Élnék-e a szlovákiai magyar tankönyvekben a nyelvjárások?* című előadásában, hogy milyen mértékben vannak jelen a nyelvjárások a tankönyvekben. Általánosan elmondható, hogy a vizsgált tankönyvek a köznyelvi normát tekintik kizárólagos alapnak, míg a nyelvjárásokat csak megnevezik, és nincs róluk szóló részletesebb leírás, illetve problémának tekinthető a nyelvi térképek hiánya is.

Vitányi Borbála (Pécsi Tudományegyetem) *Anyanyelvi nevelés a 21. század szakiskolai tankönyveiben* címmel tartotta meg előadását. Az előadó a szakiskolai tankönyvek elemzése mellett arra is felhívta a figyelmet, hogy az *integráció* műszó helyett jóval célszerűbb lenne bevezetni az oktatásban az *esélyt teremtő lehetőségek* kifejezést.

Sánta Szilárd (Selye János Egyetem) izgalmas előadása zárta a konferencia programját. *AMédiaműveltség és médiajártasság* témakörben elhangzott előadás a mediális nevelés jelentőségéről szólt; majd médiaoktatási modelleket mutatott be. Felhívta a figyelmet arra, hogy a média oktatása egyre inkább sürgető feladat; illetve a média oktatásban való használatának egyre növekszik a hazai szakirodalma is.

2. kép
A szimpózium zárása

A fentiekben bemutatott előadások és a résztvevők véleménye alapján megállapítható, hogy a variológiai kutatócsoport VII. szimpóziuma témákban gazdag, tartalmas és sikeres volt ebben az évben is.

Kincer Szilvia – Simon Szabolcs: The 7th Symposium on Textbook Research of the variology research group at the Department of Hungarian Language and Literature, Faculty of Education, J. Selye University

Az írás szerzőiről

Kincer Szilvia

egyetemi hallgató, Selye János Egyetem, Komárom
silvia.kincerova29[kukac]gmail.com

Simon Szabolcs

egyetemi oktató, tanszékvezető Selye János Egyetem Tanárképző Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Komárom
simon.szabolcs[kukac]uj.sk